

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: CZAJLIK ZOLTÁN

ERDÉLY

MADÁRTÁVLABÓL

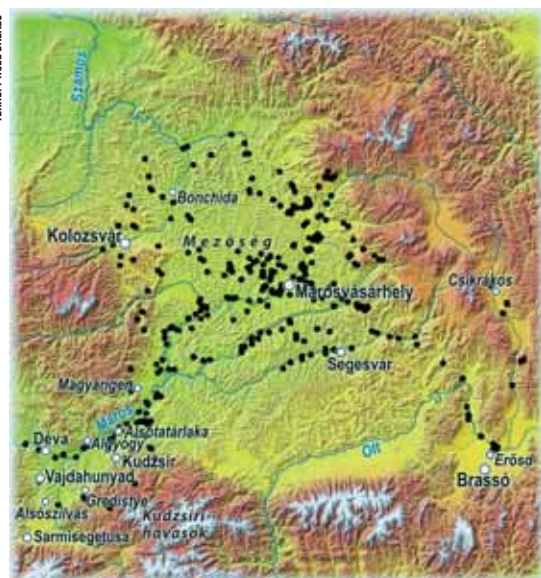
„Ready for departure”. Már repülünk a Nyárad mente felé, amikor a CTSW UL sportrepülőgép rádiójából ismerős hang. Nagy Tamás jellegzetes, nyugalmából soha ki nem zökkenthető beszéde hallatszik. Jelzem Siminek, azaz Simion Campeannak, az UL-gép vezetőjének, hogy a menetrend szerinti járattal épp az egyik otthoni pilótám készülődik a marosvásárhelyi felszállásra. Eszembe jutnak közös hazai repüléseink, a rengeteg együtt fényképezett lelőhely és persze az erdélyi táj markáns különbségei, amelyek más módszereket igényelnek és más eredményeket hozhatnak, mint az otthon közel két évtizede folyó kutatásaink

SIMION CAMPEAN a CTSW–2007-es repülőgép fedélzetén, a marosvásárhelyi leszálláskor, 2013. július 4-én

A KUTATÁSI TERÜLET, a fényképezett régészeti lelőhelyek feltüntetésével

TÉRKEP: HOLL BALÁZS

Nehéz „terepen”

Az „expedíciós” légi régészetben, vagyis amikor a fényképész-régész nem a hazai, jól ismert területen dolgozik, alapvető jelentőségű a vidéket ismerő, jó repülővezető. Simion Campean már 5 éve az egyik legfontosabb munkatársunk, hiszen nemcsak Románia műrepülőbajnoka, hanem ráadásul rengeteg régészeti lelőhelyet ismerő, magyarországi pilótáinkhoz hasonlóan a történelem iránt érdeklődő, jó szemű szakember.

Az optimális technikai és szakemberháttér azonban önmagában nem elég. Más, Erdélyben kutató

SEGESVÁR, MADÁRTÁVLTBÓL

vagy a Szamos mentén kis parcellákat találunk, főként kukoricával beültetve, még magasabban leleglők, hegyi kaszálók, illetve erdőségek következnek, amelyek kutatása más-más időszakokban, más-más körülmények között lehetséges. A völgyekre tavasszal jellemző pára bizonyos magasság felett érezhetően csökken, ami ilyenkor a magasabb, erdős területek kutatásának kedvez. A nyári melegben jól fotózhatók a völgyek, a hegyekben viszont nagyobb a felhőképződés és a zivatarhajlam,

CSÍKRÁKOS, Bogát dombja Felcsíkbán, Hargita megyében (előző oldalpár)

ami akadályozza a munkát. Az éves csapadék mennyisége talán még erőteljesebben befolyásolja az észlelési lehetőségeket, mint Magyarországon: 2012-ben a sok eső lehetetlenné tette a Maros-völgy kutatását, 2013-ban viszont kiváló észlelési körülmények között dolgozhattunk. Erdély „specialitása”, a száraz nyárutó és őszelelő viszont 2012-ben is segítségünkre volt, a hazai viszonyaink között holt szezonnak számító októberben sok új lelőhelyet azonosítottunk.

Puzzle a római kori települések fölött

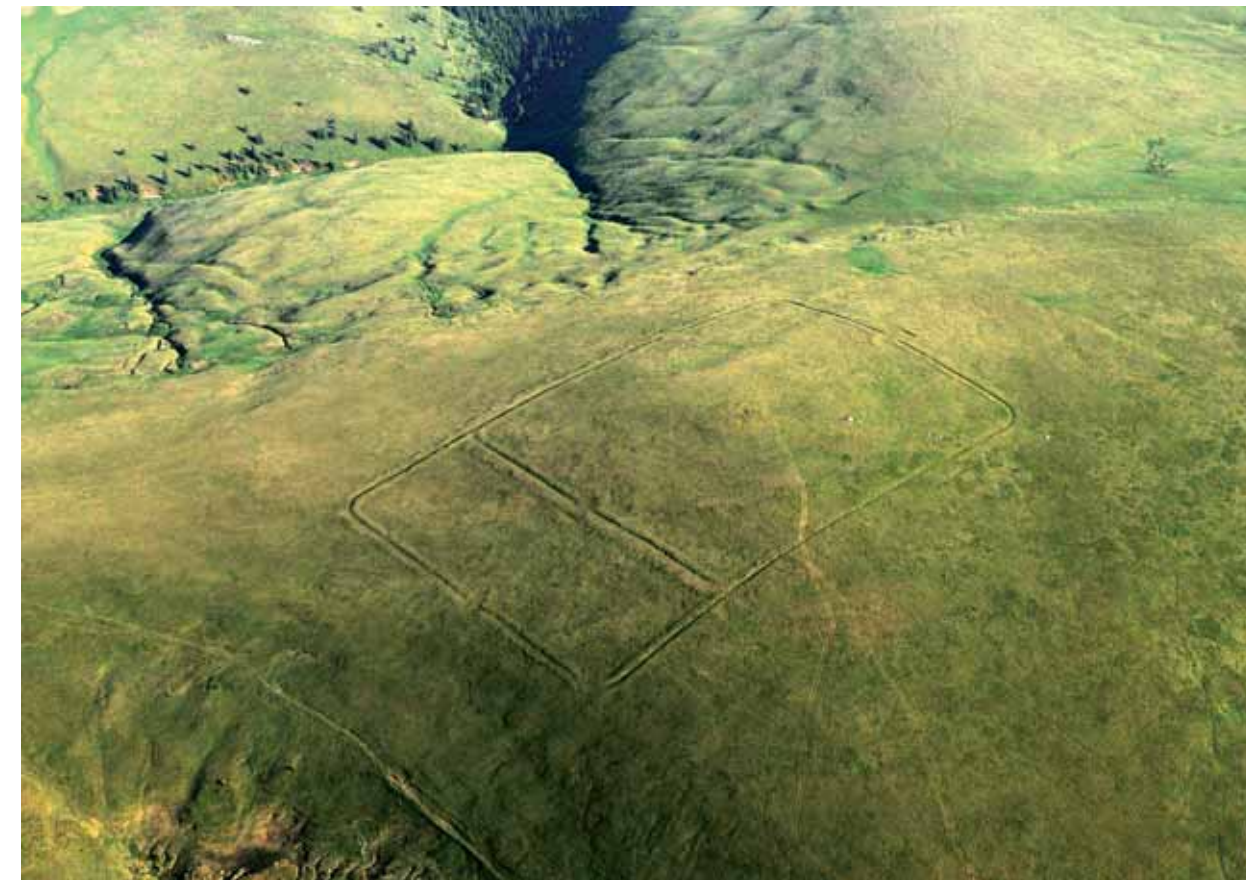
Erdély talán legfontosabb természetes útvonala, a Maros-völgy a római korban is sűrű településhálózattal rendelkezett, kulcsfontosságúak a katonaság táborai és a hozzájuk kapcsolódó települések. Közülük több is viszonylag jól kutatható; a kis- és közepes méretű parcellákban minden évben más-más részleteket figyelünk meg – attól függően, hogy éppen melyik földdarabra vetett gabona jelzi az eltemetett falak, épületek helyét. A módszer sziszifuszinak tűnhet, mégis sokkal hatékonyabb, mint az ásás, hiszen jóval gyorsabban tisztázható vele az egykori települések kiterjedése és belső topográfiai részletei. A jövőbeni helyszíni feltárások így a légi felvételek alapján jelölhetők ki és a legizgalmasabb részletek megismerésére koncentrálhatnak.

Magashegyi nyugalom és alacsony teraszok a völgyben

2012 nyarának egy rendkívül tiszta napján a hegyek „megmászásába” kezdtünk, a Kudzsiri-havasok déli részén húzódó római kori erődrendszer 1800 méter magasban is megtalálható részeinek dokumentálására. A gép könnyen emelkedett, ezúttal olyan magasságba, ahol a felszálló légáramlások már megszűntek: ugyanabba a semmivel sem összehasonlítható „nyugalmi helyzetbe” került, mint 2012 márciusában, csak az ablaknyitáskor beáramló hideg levegő jelezte, hogy nem lebeg, hanem repül velünk. A lassú körözés közepette minden apró részlet megfigyelhető volt, a korábban már ismert sáncok mellett új puzzle-darabok, sőt – az alhavas növényzetben nehezen követhetően – talán ismeretlen erődítési nyomok is feltűntek.

Hasonló időjárási helyzetet 2013 nyarán a Maros-völgy Alsó-Fehér megyei szakaszának vizsgálatára használtunk, hisz a gabona szokatlanul jól jelezte a régészeti jelenségek (gödrök, falak, épületek) foltjait. Az egymás után azonosított, a magyarországiakat már-már megközelítő méretű lelőhelyek kirajzolták a megtelepedésre alkalmas szinteket, azokat az alacsony teraszokat, amelyek a vízhez még elég közel, viszont áradásoktól mentesen húzódtak a Maros mentén. A nagy melegben természetesen igen erőteljesek voltak a felszálló légáramlások, a repülőgép mindhárom dimenzióban hirtelen elmozdulásokat produkált, sokszor több kört is meg kellett tennünk a megfelelő felvételek biztonságos elkészítéséhez – gyakran eszembe jutottak a 2012-es nyugalmas körözések...

RÓMAI ERŐDÍTÉS MARADVÁNYAI
a Déli-Kárpátokban, Hunyad megyében

A 2013-AS „PUZZLE-DARABOK” a csigmói római castrum mellett,
Algyógyánál (Alsó-Fehér megye); épületek, illetve út nyoma az érett gabonában (balra)

Halmok, vagy gázdómkok?

Halmos temetkezések nyomait – más területekkel összehasonlítva, európai kitekintésben is – feltűnően nagy számban figyelhetjük meg Erdélyben. Nem csupán a Mezőség jóformán teljes területén, Magyarigen, Kudzsir és Vajdahunyad környékén, de a Böződi-tónál, sőt az Olt mentén, Erősd környékén is ismertek kisebb-nagyobb, néha több település határában is követhető halomcsoportok. A légi régészeti kutatás legfontosabb szerepe a dokumentálás, azaz az ismert, de többnyire nem feltérképezett, még jó karban lévő halmok helyzetének pontos rögzítése, de mindig számítani lehet addig nem ismert, vagy éppen a mezőgazdasági művelés által többé-kevésbé elpusztított halmok azonosításának igényére is. Most épp a topográfiai problémák megoldása a legfontosabb, a felvételeket összeillesztve fotótérképek készíthetők, a részletes kutatás-feltárás csak ezt követően kezdődhet meg. A halmok építési idejéről keveset tudunk, egy részük talán vaskori, a Vajdahunyadtól délre feltárakba pedig a rézkorban temetkeztek.

GÁZDÓMKOK, VAGY HALMOK(?) a Mezőségen

RÓMAI KORI TELEPÜLÉS A MAROS TERASZÁN, Alsótárlaka határában (Alsó-Fehér megye, az épülő dél-erdélyi autópálya mellett (jobbra fent)

RÉZKORI HALOM

Feltárt (az úttól balra) és ép halom (az úttól jobbra) Alsószilvás határában, Hunyad megyében (jobbra lent)

A fotók sokaságát böngészve formai különbségek is megfigyelhetők – a nagyon szabályos, kör alaprajzú halmok mellett az előbbieknél általában nagyobb, lekerekített négyzetre emlékeztető alapú, vagy ellipszis formájában elnyújtott formájú halmokat, halomcsoportokat is megfigyeltünk. Utóbbiak főként a Mezőségre jellemzők, és nem feltétlenül mesterséges építmények, hanem vannak közöttük a felszínközeli rétegeket megemelő, gáz által létrehozott, ún. gázdómkok is.

Erődített templomok, parasztvárak, kúriák, kastélyok, várak

Aki már járt Erdélyben, jól tudja, milyen nagy számban található ott erődített templomokat, templomvárakat, kúriákat, kastélyokat és persze várakat is. Kutatásaink során – a teljességre nem törekedve – igyekszünk az épített örökség ezen értékes elemeit is lefényképezni. Nemcsak szép felvételek készítése a cél, hanem elsősorban állapotuk és környezetük gyors és egyszerű rögzítése. Amíg az erdélyi Versailles-ként emlegetett Bánffy-kastély, vagy Földvár szász erődtemploma esetében a légi fotó „csak” dokumentál, addig Sarmisegetusánál a lombmentes erdő és az olvadó hó segítette a római kori erődítés megfigyelésében, a csíkrákosi Bogátdombján (lásd az első oldalpárt) pedig a 17. sz.-i kápolna és a teraszos művelés mellett érdemes figyelnünk a hegytetőtől délre (a kép bal oldalán) húzódó őskori sánkra is. Az archaikus táj még sok meglepetést tartogat, a sokszor egészen meredek

hegyoldalakra is felhúzódó teraszos művelés következtében, főként a Mezőséget kutatva, számos hegy esetében gyanakodhatunk egykori védművek nyomára, amelyek közül a valóban erődítetteket a levegőből általában könnyebb elkülöníteni.

FÖLDVÁR (Marienburg) 13. századi eredetű, erődített temploma (Brassó megye) (jobbra fent)

SARMISEGETUSA (Hunyad megye). A dák központ melletti római kori erődítés (jobbra lent)

A HELYREÁLLÍTÁS ALATT ÁLLÓ BONCHIDAI BÁNFFY-KASTÉLY (Kolozs megye)

A cikk megjelenésének támogatója a

2009-ben megkezdett kutatásaink számos erdélyi intézmény, illetve szakember támogatását élvezik, közülük a legfontosabb a Maros Megyei Múzeum és a gyulafehérvári Egyesülés Múzeum támogatása. Az ELTE BTK Régészettudományi Intézete részéről Czajlik Zoltán végzi a légi fényképezést, a felvételek azonosítása és értelmezése Rupnik László (MTA – ELTE Interdiszciplináris Kutatócsoport), a régészeti adatgyűjtés pedig Berecki Sándor (Maros Megyei Múzeum) feladata.

A tapasztalatok a magyarországi kutatást is segítik

A beruházások jobb tervezhetősége, a költségek pontosabb becslése egyre jobban felértékeli az előzetes régészeti adatgyűjtés fontosságát. A régészeti célú légi fényképezés – megfelelő körülmények és legalább egy vegetációs ciklusban lefolytatott kutatás esetén – rendkívül jó eredményekre képes, azonban ilyenkor nem a nagy, látványos lelőhelyek megtalálása, hanem a szorgos adatgyűjtés a fő cél.

Először Nógrád megyében érzékeljük 2010-ben, hogy az erdélyi tapasztalatok segítettek számos kisebb, sokszor csak néhány gödörnyom által jelzett település azonosításában. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az összetettebb természeti adottságok között végzett kutatómunka tanulságai segítik azoknak a nehezen észrevehető lelőhelyeknek az azonosítását, amelyekre a korábbi magyarországi kutatások során nem figyeltünk fel, vagy jelentéktelennek ítéltük őket. A „puzzle” összeillesztése a hazai tájakon is működik: a Duna–Tisza közének homokhátságán a hátra merőleges parcellákat évről évre megfigyelve egész lelőhelysorozatokat azonosíthatunk, az alacsony teraszperemek követése a Sió völgyében ugyancsak ígéretes eredményeket hozott. Az őskori erődítések kialakításában ugyancsak számos érdekes párhuzam figyelhető meg, nemcsak a magyarországi és az erdélyi földvárak összevetésében, hanem a bánáti és a dél-alföldi erődítések között is. ☺